

Všetka za národ

Božena Slančíková - Timrava / Ondrej Šulaj

Všetka za národ

Božena Slančíková - Timrava / Ondrej Šulaj

379. premiéra
58. sezóna - 2007/2008

monotematická divadelná sezóna slovenskej klasiky
RODINNÉ STRIEBRO

dramaturgia: **Dano Majling**

hudba: **Peter Mankovecký**

kostýmy: **Jana Hurtigová**

scéna: **Pavol Andraško**

réžia: **Michal VAJDIČKA**

1. premiéra: 13. jún 2008 Štúdio DAB Nitra

2. premiéra: 14. júna 2008 Štúdio DAB Nitra

riaditeľ: Ján Greško

šéfdramaturg: Svetozár Sprušanský

šéfka umeleckého súboru: Eva Pavlíková

*„Neviem nič o sebe zvláštneho napísať.
Žiadne nápadné udalosti sa nestali v mojom živote.
Prešiel tak dáko jednotvárne, že sa mi vše zdá,
ako by som ani nebola žila.“*

Timrava

BOŽENA SLANČIKOVÁ - TIMRAVA

„Môj život plynul celkom proste, bez zvláštnych udalostí, tak, že ani neviem, čo by som o ňom napísala. Také sú osudy ľudí, bývajúcich v odľahlých dedinách.

Narodila som sa v Polichne, v malej dedinke, 2. októbra 1867. Môj otec bol tam farárom. Bolo nás viac detí. Otec vyučoval dcéry sám, lebo malý dôchodok nestačil, aby ich dal na štúdiá. Iba na dovršenie výchovy dali nás po jednom roku do mestských škôl. Mňa do Banskej Bystrice na dievčenskú školu.

Písať som začala asi 23 ročná. Skôr zo žartu a pre zábavu. Krátila som si tak jednotvárný čas v Polichne. Raz, tiež zo zábavy a zo zvedavosti, poslala som jednu svoju prácu peštianskym *Slovenským novinám*, ktoré ju uverejnili. Poslala som tam ešte niekoľko prác.

Pozdejšie dozvedeli sa o mne i druhí i vtedajší redaktor *Slovenských pohľadov* Jozef Škultéty a na jeho nabádanie písala som už do *Slovenských pohľadov* a potom aj inde.

Za pseudonym vzala som si názov jednej studne v polichnianskom chotári, ktorá bola vo veľkej úcte, pretože z nej nikdy nechybela voda.

Po otcovej smrti presťahovali sme sa i s matkou k bratovi, farárovi v susednej Ábelovej. Tu sme zažili vojnu, prevrat i bolševikov. Matka mi už tiež umrela a ja tu žijem ako penzionovaná opatrovatelka detí."

Timravin životopis pre Slovenský literárny almanach, 1931

Timravin život bol na udalosti naozaj chudobný a drvivú väčšinu života prežila v dvoch novohradských dedinách Polichne a Ábelovej. Z rodného Novohradu sa vzdialila na dlhší čas len dvakrát. Prvýkrát, keď šla začiatkom osemdesiatych rokov 19. storočia na rok do Bystrice, aby tam „dovršíla výchovu“. Druhýkrát v roku 1900, keď jarné mesiace strávila v Dolnom Kubíne ako spoločnica vdovy Pavly Országhovej. Až po vzniku Československa sa vydávala na dlhšie návštevy k príbuzným (Praha, Bratislava, Šahy, Veľká pri Poprade, Bardejov, Martin).

Táto silná spätosť s rodným krajom je u realistickej spisovateľky Timravy hlavným faktorom, ktorý ovplyvnil jej literárnu tvorbu. Ako píše Alexander Matuška: „Ani jeden zo slovenských spisovateľov nie je natoľko určovaný už hmotnou tvárnosťou svojho rodného kraja ako Timrava. Je to vrchársky kraj so skalnatým chotárom a skalnatými roličkami ... s dubovými a bukovými lesmi v dialke: kraj úzkych údolí a kriľolákových ciest; kraj a pôda, s ktorou sa treba boriť.

Tvrdosti prírodných podmienok odpovedá povaha tamojšieho ľudu: tvrdá i tá, príkra a drsná, no schopná i pri takejto uspôsobenosti strojiť si hody krásy v mužských kabaniciach, širiciach a krpcoch, ale najmä v paráde nádherných ženských krojov a schopná aj svojských hodov vo svojom sklone k výsmešnosti: každý tu okrem svojho spravodlivého mena má i meno, ktorým ho obdarili jeho výsmešní spoluobčania..." Odtiaľ Timravin zmysel pre iróniu a sebaíroniu.

Okrem rodného kraja a literárnych vzorov ovplyvnilo jej videnie sveta i prostredie dedinskej fary, v ktorom prežila takmer celý svoj život. Podobne ako väčšina kultúrne činných žien v 19. storočí, pochádzala aj Timrava z rodiny evanjelického farára. Aby sme pochopili celú hĺbku a šírku tohto zázemia, musíme si uvedomiť, že evanjelickým farárom nebol len jej otec, ale aj starý otec z matkinej strany, obaja bratia Pavel a Bohuslav, švagor Michal Laciak, synovec Pavol Slančík a farárskou dcérou bola aj jej švagriná - manželka brata Bohuslava. Toto zázemie ovplyvňovalo nielen jej duševný a duchovný život, ale aj politické názory - napríklad na vpád bolševikov alebo na prvý slovenský štát (ako uvidíme neskôr).

Publikovať začala v provládnych peštianskych *Slovenských novinách*, ktoré však martinskí národovci ignorovali. V *Slovenských pohľadoch* začala publikovať v roku 1896.

Šanca dostať sa do centra slovenského kultúrneho života v Martine sa Timrave nakrátko otvorila v roku 1917, keď sa po Emme Goldpergerovej uvoľnilo miesto opatrovníčky národopisných zbierok v Slovenskom národnom múzeu. Timrava sa po počiatočnom váhaní rozhodla miesto prijať, ale nakoniec ho dostala dramatička a herečka Marína Oľga Horvátová.

Od roku 1919 pracovala Timrava ako opatrovatelka detí v štátnej detskej opatrovni v Ábeľovej, kde bývala od otcovej smrti v roku 1909. Prežila tu i druhú svetovú vojnu a až na sklonku života, v roku 1945, sa presťahovala do Lučenca za rodinou.

2. septembra 1947 jej bol udelený titul „národná umelkyňa“.

Zomrela v Lučenci 27. novembra 1951.

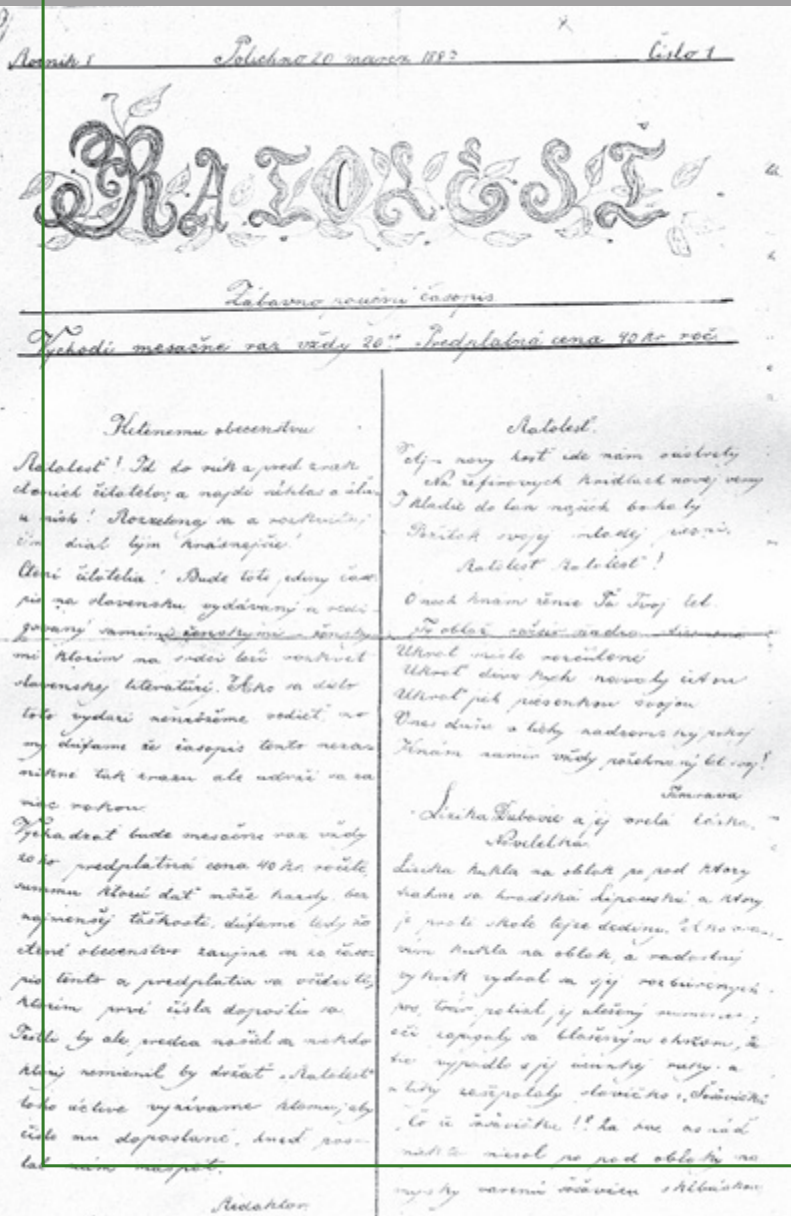

VŠETKO ZA NÁROD (1926)

Timravina novela *Všetko za národ* má veľmi silné autobiografické črty a takmer všetky postavy a udalosti zobrazené v novele mali svoj predobraz v skutočnom živote.

Prototypom Hany Čepčinskej bola Emma Goldpergerová, dcéra národne uvedomelého statkára a notára z novohradskej dediny Ľuboreč. Narodila sa v roku 1853 a bola zapálenou národnou pracovníčkou, ktorá sa venovala najmä zbieraniu ľudových krojov a umenia. O tom, že spolu s Timravou mohli skutočne zapisovať ľudové piesne na svadbách, svedčí Literárny archív Matice slovenskej, kde sú uložené Goldpergerovej *Piesne z Novohradu a Zvolena*, zozbierané v rokoch 1893 až 1907. Patria medzi ne aj novohradské svadobné piesne „z vrchov“. Od roku 1907 až do smrti v roku 1917 bola kustódkou Slovenského národného múzea v Martine. Atmosféru goldpergerovskej rodiny zachytila Timrava v poviedke *Ľudovít Šípka*.

Titulná strana prvého čísla časopisu **Ratolest'**

Predobrazom Eleny Javorčíkovej je zase Timravina najstaršia sestra Irena. Ako väčšina Slančíkových detí bola aj ona literárne činná a publikovala v *Slovenských pohľadoch* pod pseudonymom Poľanská. Priateľka sestier Slančíkových z mladosti Olga Krčméryová dosvedčuje autentickosť povahových čŕt oboch sestier zobrazených v novele nasledovne: „Kým jej staršia sestra Irenka, veselá, temperamentná, celú spoločnosť udržiavala v dobrej nálade, Boženka zamyslene počúvala. Najviac ak sa trochu usmiala tomu, čo sme my hovorili.“

Sestry Slančíkové vydávali aj rukopisný časopis, ktorý sa volal *Ratolest'* (v novele premenovaný na *Halúzku*). V rozhovore s Leou Mrázovou naň s odstupom času Timrava spomína: „Moje sestry, všetky sme začali písať. Mali sme aj časopištek. Potom sme si nahlas čítali. Tie nudné zimy polichnianske!“ Prvé číslo vyšlo 20. marca 1887 a jeho čitateľmi boli farárske rodiny z okolitých dedín. Podľa spomienok Timravinej sestry Márie Krpelcovej ho vydávali asi päť rokov.

Autentický je aj motív odnárodeného brata Ďurka, ktorý sa v novele spomína len okrajovo. Obaja Timravini bratia Pavel i Bohuslav sa odnárrodnili napriek tomu, že ich otec Pavel Slančík st. bol národne uvedomelý. (V roku 1863 zasadil pred kostolom lipu na pamiatku 1000. výročia pokresťančenia Slovanov.) Vo výchove svojich detí bol však mierny a liberálny a nepresadzoval za každú cenu svoje názory. Držal sa zásady: „Nech bude každé podľa svojho spôsobu šťastlivé, nechať ho.“

Čo sa týka Timravinych citových vzplanutí opísaných v novele, o jej vzťahu k džentlmenovi Hagarovi veľa nevieme. Ivan Kusý v biografických poznámkach k súbornému vydaniu Timravinych próz píše len toľko, že jeho prototypom bol pravdepodobne polichniansky sedliak Ondrej Garaj. Omnoho viac svedectiev sa nám dochovalo o Timravinom vzťahu k učiteľovi Ľudovítovi Čipkayovi, ktorý sa stal predobrazom učiteľa Čierneho. O jeho bohémskom živote píše Timravina sestra Mária Krpelcová: „Jeho brat bol istý čas na Polichne učiteľom, a tak Čipkay, najmä v lete, bol skoro naším denným hosťom. Bol to veľmi zábavný spoločník, dobrák, ale trochu čudák. Nadovšetko ho zaujímala poľovačka a rád si vypil. Vtedy zabudol i na to, že treba učiť deti. Preto, keď sa uchádzal o učiteľské miesto v Polichne, Polichňania ho nechceli zvoliť za rektora. Neoplýval krásou, skôr naopak, no mal neobyčajne pekné, hlboké čierne oči, ktoré Boženka viackrát ospievala. Cez letné mesiace

chodieval s Boženkou denne na prechádzky na Bralce a Husárovo. V zime sa chodili hrať v karty. Nevieť či si písali, ale asi nie. Najprv bol učiteľom v Bacúrove (odtiaľ aj to meno Bacúrik, ktoré mu Boženka dala), potom na Budinej a Velkej Vsi, kde aj asi ako tridsaťročný zomrel na zápal pľúc." Podobne o ňom píše aj Timravina neter Zlata Petrivalská: „... a vtedy sa bola zamilovala aj do tamojšieho učiteľa Ľudovíta Čipkayho. Každý vedel, ba aj ona sama, že z toho nebude nič, veď on bol oveľa mladší ako teta a potom aj jeho povaha nevyhovovala. Domácnosť mu viedla sestra, s ktorou sa teta spriatelila. A tak chodila denne k nim. Myslím, že dosť z toho zachytila v novele *Bez hrdosti...* Videla beznádejnosť lásky svojej, preto sa rozhodla ísť do Kubína, kde ju rodina odporúčala zabudnúť (*Skúsenosť*).“ Okrem toho, že Ľudovít Čipkay si rád vypil, poľoval a kartoval, vieme o ňom aj to, že bol národne vlašný. Keď *Slovenský týždenník* uverejnil v roku 1904 informácie o odmenách učiteľom za úspešnú maďarizáciu detí, bol medzi nimi aj Lajos Csipkay, učiteľ z Ábelovej. O komplikáciách a zákrutách tohto vzťahu sa dozvedáme nielen z Timravinyých próz (*Pomocník, Bez hrdosti, Všetko za národ*), ale aj z jej básní napísaných na nápevy vtedy populárnych pesničiek: „Ak budeš kartovať, / nebudem sa hnevať. / Poľovať, víno piť môžeš pre mňa: / ešte ti nalievať budem. / Ty budeš pán môj sám, / tebe s úctou oddaná. / Moje srdce, vlastnosť tvoja: / pre teba som i zomrieť hotová. / A tak prídi, prídi. / Ó, nech ťa uvidí / oko moje čím skôr, dnes zajtra už, / prídi, prídi, staň sa môj pán, môj muž!“ (Leto 1894).

Timravin brat Pavel Slančík ml.

TIMRAVA A NÁRODNÁ POLITIKA

Timrava nebola žiadna politologička a musíme si uvedniť, že pri živote na periférii spoločenského i politického života mala len skreslené a neúplné informácie o vývoji svetovej i domácej politiky. Na základe jej korešpondencie by sme ju ale mohli označiť za intuitívnu a trochu insitnú prvorepublikovú demokratku so silnými citovými väzbami na československý štát.

Timrava

Čo sa jej národného cítenia týka, keď v roku 1906 reflektovala Timravinu tvorbu Ľudmila Groeblová (bola vôbec prvá, kto tak urobil), vytýkala jej anaciálnosť, teda nedostatočné traktovanie národnej otázky v literárnej tvorbe. Nie je to celkom pravda. Národné cítenie Timrava mala, na prvom mieste však u nej bol kritický odstup, ktorý jej bránil ospevovať anonymnú masu ľudí a prehliadať pritom nedostatky konkrétnych jednotlivcov, ktorí ju tvoria. Jej národné cítenie nebolo ovplyvnené romantizmom a Herderom. Timrava nebola - povedané dnešným sociologickým slovníkom - etnická nacionalistka. Slováci síce dlho nepoznali etnický nacionalizmus v tej hrubej mocenskej podobe, ako sa prejavoval u tzv. historických

národov - napríklad Angličanov, ktorí si mysleli, že majú najlepšie vlastnosti severských rás, a preto sú predurčení na to, aby vládli sami sebe aj iným národom. Aj v slovenskej podobe však poznáme etnický nacionalizmus v jeho „zmiernenej“ podobe mýtov o národnom charaktere - napríklad toho o slovenskej holubičej povahe. Timrava mala ďaleko od ospevovania ľudu pre jeho imanentné výnimočné schopnosti, ktoré vyplývajú zo samotného národného ducha. „Že načo je opatrovňa. Keby bola krčma v každom druhom dome, to by hádam radšej. Alebo pálenica. To im je teraz ideál. Planý je tento náš ľud „holubičí“,“ píše v liste Elene Maróthy Šoltésovej. V liste z 10. februára 1919 si zasa povzdychne nad divokosťou ľudu, ktorý využil vpád bolševikov na rabovačky: „Oj, či sa mi zhnusil ten ľud.“

Rodina Slančíkovcov v roku 1905

Slovenská otázka sa pre Timravu vyriešila vznikom Československa. V prvých rokoch republiky mala o ňu veľký strach. „Nespala som už jednu noc, že ak Slováci zas len v hrsti Maďarom budú,“ píše Šoltésovej 10. februára 1919. Aj v iných listoch sa obáva návratu „tých spoza lpla“. Niekedy svoje obavy vyjadruje írečito a trochu insitne: „Ved' keby sa už nemetali tí Maďari, ale tí naveky budú protiventvo robiť a nedobizeň.“ Tieto pocity boli vyvolané najmä vojenskými operáciami Kúnových bolševikov na území Slovenska. Vo svojich listoch o nich píše ako o „hnusných bolševikoch“ a „bolševických špatách“. (Keď ju Alexander Matuška po jej smrti hodnotil, musel to v prospech Timravy kulantne zaobaliť a napísať, že „zaplatila daň svojmu pôvodu, výchove, prostrediu“, keď „vedome stála na báze buržoázno-demokratickej.“)

Československo naplňalo všetky Timravine túžby a predstavy o štátnom zriadení, do ktorého by malo Slovensko patriť. „Vše ma napadne strach pre Republiku,“ píše 14. januára 1920 a pokračuje: „Trniem, mriem strachom vše za ňu!

Ten Hlinka mi život strpčuje. Ak bude autonómia tetaz, tak je po nás!" Netreba sa pritom pomýliť slovom „teraz". Rovnako zmýšľa o autonómii aj v roku 1932: „Ved' sa bojím, za ten nevďak proti Čechom (je fakt, že sme s ich pomocou oslobodení), že p. Boh potresce Slovákov a dá ich naspäť do rúk Maďarom. Je divné teraz báť sa za slovenčinu, keď všetko máme a keď je slovenčina jazyk štátny. Nevie, či ľudia, čo sa boja o ňu potratili hlavy, či sú iredentisti a či ja nerozumiem sa do toho." To posledné, usúdili autonomisti. V *Slovákovi* z 25. decembra 1937 sa v článku *Timravin omyl* píše, že Timrava, podobne ako ostatní príslušníci staršej generácie, „zavesila rozum na kliniec a prestala myslieť".

Po vzniku autonómie píše v liste z 15. decembra 1938 Janovi Menšíkovi: „prečo by ste i prišli na to nevďačné Slovensko. Pravda, ved' nie celé je nevďačné, ale tí čo teraz panujú a pravda je i to, že aj Česi tu narobili veľa chýb a to bolo osudné."

Samostaný slovenský štát nemohla Timrava považovať za svoj a cítiť sa v ňom doma už len z konfesijných dôvodov. „Za slovenského štátu boli páni ľudáci, ale evanjelici boli zatisnutí. Veľa našich kňazov zatvorili do l'avy, ba aj vydali do rúk Nemcom, ale nielen kňazov, no i druhých zvláštnych ľudí, ktorí boli za ČSR... No keď je to všetko už len preč. A keby sa nič takého hrozného viac neopakovalo."

Polichnianska fara, rodisko B. S. Timravy

NACIONALIZMUS

V literatúre sa často stretávame z delením nacionalizmu na nacionalizmus sebecký, agresívny a xenofóbny na jednej strane a na nacionalizmus šlachetný, liberálny a kultúrny na strane druhej. Tento hodnotiaci súd záleží často len na tom, v akom štádiu sa ten-ktorý nacionalizmus práve nachádza. Cieľom každého národného hnutia je vytvorenie moderného národného štátu a dosiahnutie tohto cieľa je práve tým zlomovým bodom, ktorý podľa mnohých mení charakter nacionalizmu. Predštátny nacionalizmus je liberálny, oslobodzujúci, zahľadený dovnútra a hľadajúci zdroje a tradície svojej vlastnej kultúry. Akonáhle však národné hnutie dosiahne nezávislosť a vlastný štát, národ sa obracia von a vedie zahraničnú politiku, v ktorej sa zráža so zahraničnou politikou iných národov a robí si na základe iredentizmu nároky na cudzie územia.

Hoci sú tieto rozdiely medzi „štátnym“ a „predštátnym“ nacionalizmom podľa viacerých autorov len povrchové javy, pod ktorými sa skrýva skutočný charakter nacionalizmu, je dobré si tieto rozdiely uvedomiť v súvislosti s našou inscenáciou. Udalosti zobrazené v novele sa odohrali v období nášho predštátneho nacionalizmu. Byť národne uvedomelým vtedy znamenalo bojovať za liberálne slobody, bojovať za to, aby štát nikoho nediskriminoval na základe reči, aby nezatváral protiprávne menšinové školy a nekonfiškoval ich súkromný majetok. Pre národné myšlienky vtedy horeli aj liberálni a kozmopolitní ľudia. Podobné názory, aké vyslovuje v novele Hana Čepčinská, by sme našli aj u Jána Lajčiaka, držiteľa dvoch doktorátov z univerzity v Lipsku a zo Sorbonny. Tento snáď najvzdelanejší a najkritickejší Slováč z prelomu 19. a 20. storočia dvíha vo svojom nedokončenom diele *Slováci a kultúra* varovný prst presne tak, ako Hana Čepčinská: „Pozor na srdce! Slováci, berte si Slovenky! Slovenky, berte si Slovákov!“ Lajčiak rozhodne nie je človek, ktorý by súc opantaný „krásou nášho ľudu“ chcel budovať nejaké čisté slovenské etnikum; ani nie je človekom, ktorý by kolektívne záujmy nadradoval nad individuálne slobody a túžby. Na viacerých miestach podčiarkuje, že „láska je jeden z najmocnejších faktorov života“ a pre uzatváranie manželstva je láska prvoradá a bezpodmienečná: „hreší sa vtedy, keď manželstvo býva uzavreté z iných pohnútok než z lásky“, píše v kapitole o rodinných pomeroch na Slovensku. Napriek tomu upozorňuje, že kvôli „slabému charakteru je pri miešaných manželstvách slovenská strana takmer istému odnárrodneniu vystavená“. Je teda celkom pravdepodobné, že pred sto rokmi by sa za národnú otázku oduševňovali aj tí, ktorí sa dnes

cítia ako presvedčení svetoobčania a pre ktorých má dnes slovo „nacionalizmus“ len negatívne konotácie.

Iscenátori Timravy dnes preto stoja pred problémom „štátneho“ a „predštátneho“ nacionalizmu. Zobrazujú síce udalosti a ľudí z čias, v ktorom by sa asi sami nemohli správať inak ako Hana Čepčinská alebo Ján Lajčiak, robia to však v dobe obojstranne (zo slovenskej i maďarskej strany) „štátneho nacionalizmu“; v dobe, v ktorej nacionalizmus nadobúda všetky tie negatívne konotácie, o ktorých sme písali vyššie; v dobe, keď sa jedni chystajú „do tankoch“ a druhí pália na štadiónoch slovenské zástavy. Ak sa chcú inscenátori vyjadriť tu a teraz pre dnešných ľudí a o dnešných problémoch (a čo iné by malo zmysel?), musia byť pri inscenovaní textu *Všetko za národ* anachronickí. (Anachronickí a tým pádom aj trochu nespravodliví voči Hane Čepčinskej a jej predobrazu Emme Goldpergerovej.) Rovnakej anachronickosti sa však dopúšťajú aj tí, ktorí sa v ére štátneho nacionalizmu pasujú za dedičov a priamych pokračovateľov ľudí, ktorí národnú myšlienku rozvíjali v jej predštátnej fáze.

Polichniansky kostol

PROBLÉMY NACIONALIZMU

Prečo je dnes ale nacionalizmus zaťažovaný všetkými tými negatívnymi konotáciami a prečo sa v medzinárodnej politike považuje za rizikový faktor? Prečo naň reagujú mnohí intelektuáli a zástupcovia európskych inštitúcií tak podráždene?

V prvom rade je to jeho silou, ktorá dokáže uviesť masy do pohybu a spôsobiť rýchlu politickú i ekonomickú nestabilitu. Od čias francúzskej revolúcie môžeme na mnohých príkladoch dokázať, že mobilizácia pocitu národnej identity a vzájomnej spolupatričnosti, ktorá z národnej identity vyplýva, enormne zväčšuje politickú i vojenskú moc štátu. Nacionalizmus dokáže aktivovať masy v takej miere, o akej sa iným *-izmom* môže len snívať.

Mnohí autori sa domnievajú, že pocit národnej spolupatričnosti má veľmi veľa spoločného so spolupatričnosťou náboženskej skupiny (napr. E. Canetti), a že je to práve národná identita, ktorá od osvietenstva nahrádza a preberá úlohu spolupatričnosti náboženskej skupiny. V skutočnosti sa však náboženstvu už od čias križiackych výprav nepodarilo uviesť masy do takeého mohutného politického pohybu, ako sa to bežne darí nacionalizmu. Náboženstvo je v európskej kultúre politicky rizikové len tam, kde vytvorí s národnou identitou mezalianciu a kde sa stane (väčšinou v kontraste s náboženstvom konkurenčného národa) súčasťou národnej identity.

Pocit národnej spolupatričnosti a vlasteneckého nadšenia dokáže strhnúť masy do krvavých jatiek tak, ako nič iné. Vlasteneckému nadšeniu a horlivosti pre „nemeckú vec“ prepadol pred prvou svetovou vojnou aj Ludwig Wittgenstein, hoci u málokoho by sme pre jeho židovský pôvod, sexuálnu orientáciu, filozofické založenie a mimoriadne priateľské styky s nepriateľskou krajinou čakali väčší sklon k individualizmu a menšiu náchylnosť k agresívnej útočiacej mase, ako práve u Wittgensteina.

Nacionalizmus je skrátka silnejšia a účinnejšia politická sila ako náboženstvo, ale aj ako iné politické *-izmy*. Môžeme to doložiť príkladmi z textu Hansa Kuhna *Nacionalizmus*. Nacionalistické napätie existovalo aj v rámci ideologicky jednoliatych blokov. V komunistickom bloku vládlo napätie medzi Čínou a Sovietskym zväzom, Juhosláviou a Albánskom, či Kambodžou a Vietnamom (pozri o tom napr. Benedict Anderson: *Pomyslené spoločenstvá*). A to všetko napriek spoločnej ideológii a jej deklarovanému internacionalizmu.

To isté platí aj o fašizme. Keď v októbri 1940 zaútočilo Taliansko na Grécko, nehralo pri tom žiadnu rolu, že na čele Grécka stál diktátor Joannis

Metaxas, veľký obdivovateľ fašizmu. Rovnako nič nebránilo hortyovskému Maďarsku anektovať južnú časť pronemecky orientovaného Slovenska.

Nacionalizmus však najviac prekvitá v demokracii, čo spochybňuje nádeje mnohých intelektuálov, napríklad Rudolfa Chmela, že „etnokraticiu raz nahradí demokracia“. Nemá prečo. Obe majú v rodnom liste rovnaký dátum narodenia a sú spojené pevným historickým putom.

Medzi väčšinou autorov, ktorí sa venujú otázke nacionalizmu, vládne konsenzus, že proces utvárania moderných národov je proces podmienený likvidáciou ekonomicko-spoločenských a právne-systémových hraníc na konci 18. storočia. To je podmienkou, aby bola súdržnosť v rámci etnickej skupiny väčšia ako solidarita a spolupatričnosť v rámci spoločenskej nadnárodnej triedy. Pre vznik moderného národa je nevyhnutné zrovnoprávnenie všetkých jeho členov. Ako tvrdí významný nemecký historik Meinecke: „Nie je náhoda, že ére modernej myšlienky národa bezprostredne predchádzala éra individualistických hnutí za slobodu. Národ takmer sal krv slobodných osobností, aby sa ním pozdvihol na osobnosť.“ Podobnú formuláciu nájdeme aj u Hedvy Ben Israel: „Nacionalizmus nie je protiklad osvietenstva a jeho univerzalistických princípov, ale v skutočnosti je jednou z moderných ideológií, ktoré priamo vyvierajú z osvietenského princípu zvrchovanosti ľudu.“ Národ je vždy spoločenstvom rovných členov, preto je sporné, či nás pred politickou nestabilitou nacionalizmu môže zachrániť demokracia. Na základe uvedených faktov skôr nie, ako áno.

Zdá sa, že ani integračný proces a budovanie novej „európskej identity“ neprinesie okamžité riešenie. Skôr naopak. Polovojenská maďarská garda vznikla v júni 2007, teda tri roky po vstupe Slovenska a Maďarska do EÚ. Mali by sme byť preto opatrní (a pre istotu aj skeptickí) voči názoru, že ide len o dočasnú a krátkodobú „alergickú“ reakciu spiatočnických skupín, ktorých nakoniec tento proces integrácie vykáže na smetisko európskych dejín. Podľa Ernesta Gellnera je celý problém nacionalizmu problémom centralizovaného štátu. Nacionalizmus Gellner charakterizuje tým, že „jeho hlavnou starosťou je, aby boli pozície v inštitucionálnom mocenskom centre obsadené príslušníkmi „národnej“ kultúry“. Inými slovami, aby nám nevládli cudzinci. „Ak je pre nacionalizmus typické, že sa snaží vylúčiť cudzincov z kľúčových pozícií v štáte, tak tam, kde žiaden štát ani kľúčové pozície v ňom neexistujú, nemôže problém nacionalizmu vlastne vyvstať.“ Je preto otázne, či sa problém nacionalizmu vyrieši budovaním „superštátu“.

MICHAL VAJDIČKA

••• Narodený 6.7.1976 v Martine. V rokoch 1999 až 2004 študoval divadelnú réžiu na ČaBF VŠMU v ročníku doc. Petra Mikulíka.

Ako režisér hostoval v Štátnom divadle v Košiciach (***Krásavica z Leenane, Tri sestry, Prelet nad hniezdom kukučky***), v Divadle Jonáša Záborského v Prešove (***Keď zomiera herec***), v Divadle Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene (***Tri prasiatka***), v Národnom divadle v Brne (***8 žien***), v Komornom divadle Martin (***Top dogs***), v Divadle Andreja Bagara v Nitre (***Portia Coughlanová***) a v Národnom divadle v Bratislave (***Mrzák z Inishmaan***).

Za inscenáciu ***Krásavica z Leenane*** bol nominovaný na ocenenie DOSKY 2005 za najlepšiu réžiu sezóny. Inscenácia ***Portia Coughlanová*** bola nominovaná na ocenenie DOSKY 2007 za najlepšiu inscenáciu sezóny.

ONDREJ ŠULAJ

••• Narodený 26.9.1949 vo Víglaši. V roku 1974 skončil štúdium filmovej a televíznej dramaturgie a scenáristiky na VŠMU v Bratislave. V sedemdesiatych rokoch pracoval ako dramaturg divadla SNP v Martine, pre ktoré zdramatizoval novelu B.S. Timravy **Ďapákovci** (réžia L. Vajdička, 1975).

Napísal scenáre k viacerým kľúčovým filmom slovenskej kinematografie osemdesiatych rokov: **Pomocník** (1981, r. Zoro Záhon), **Pavilón šeliem** (1982, r. Dušan Trančík), **Tichá radosť** (1985, r. Dušan Hanák), **Štek** (1988, r. Miloslav Luther), **Správca skanzenu** (1988, réžia Štefan Uher). V deväťdesiatych rokoch bola významná najmä jeho spolupráca s režisérom Martinom Šulíkom. Scenáristicky participoval na Šulíkových filmoch **Neha** (1991), **Všetko, čo mám rád** (1992), **Záhrada**, (1995) a **Orbus Pictus** (1997).

Za film **Záhrada** získal v roku 1995 ocenenie *Český lev* za najlepší scenár. Zo scenárov napísaných v posledných rokoch bol úspešný najmä scenár k filmu **Muzika**, za ktorý dostal v roku 2008 cenu *Slnko vsieti*.

V rokoch 1993 až 1999 bol dekanom Filmovej a televíznej fakulty VŠMU. V súčasnosti je rektorom VŠMU.

Za podporu inscenácie *Všetko za národ* ďakujeme:

ZENTIVA

generálny partner divadelnej sezóny 2007/2008

ÚRAD
NITRIANSKEHO
SAMOSPRÁVNEHO
KRAJA

s. r. o. Levice

divadelná sezóna 2007/2008
RODINNÉ STRIEBRO

Za podporu inscenácie *Všetko za národ* ďakujeme:

SLOVENSKÁ SPORITEĽŇA

hlavný partner divadelnej sezóny 2007/2008

 HAGARD:HAL

 ido **EET** s.r.o.

Mediálni partneri:

OBCHODNÁ TELEVÍZIA

radio.**MAX**

 mojaNitra.sk
rýchle riešenia

slovenka[®]

divadelná sezóna 2007/2008
RODINNÉ STRIEBRO

Program Divadla Andreja Bagara v Nitre k inscenácii **Všetko za národ**

zodpovedný redaktor: **Ján Greško**

zostavil: **Dano Majling**

fotografia na obálke: **Dalibor Krupka**

grafická úprava: **Eduard Drexler**

tlač: **Michelangelo**

2008